

عوامل موثر در تقویت آموزش املا نویسی دانش آموزان با الگوی تدریس فراشناختی

ملیحه السادات کاشی زاده

دانشجوی دکتری ادبیات فارسی - دانشگاه آزاد اسلامی

واحد علوم و تحقیقات تهران

Vanooshe48@yahoo.com

چکیده

در وجیزه پیش رو پژوهنده به ضعف املائی دانش آموختگان زبان فارسی به چشم یک نقیصه ی اجتماعی می نگرد. پس از یک آسیب شناسی اجمالی درباره ی املائی فارسی ضمن تعاریف علمی و اساسی از برخی واژگان اصلی موضوع مقاله به ضرورت کاربرد الگوهای تدریس فعال در تدریس املائی فارسی می پردازد و در ادامه الگوی فعال فراشناخت را معرفی نموده و راهکارهایی عملیاتی برای بکارگیری این الگوی کارآمد، در امر تدریس املائی فارسی را بیان می دارد. تقویت تفکر خلاق راه گشای بسیاری از معضلات آموزشی است و موضوع خلاقیت بیشتر وابسته به ارزشیابی درونی است لذا در الگوی تدریس فراشناخت بسیار مورد توجه و اهمیت قرار می گیرد. و در ضمن یادگیری و انتقال یادگیری دوتی نوع تفکر فراشناختی رخ می دهد: تفکر درباره آن چه فرد میداند و تفکر درباره ی آن چه به یادگیری منجر می شود و خلاصه ترین تعریف از روش تدریس فراشناخت کاربرد تفکر خلاق در یادگیری یادگیری است که نگارنده در کنار تحقیق کتابخانه ایبا روش توصیفی تحلیلی به تحقیق عملی (در آموزش و پرورش) پرداخته و یافته های خود را در قالب مقاله ی پیش رو ارائه نموده است. کلیدواژه:

کلید واژگان: زبان فارسی، املائی فارسی، روش تدریس، الگوی فراشناخت

مقدمه

امروزه یکی از معضلاتی که گریبانگیر قشر تحصیلکرده جامعه است و متولیان زبان فارسی را به شدت نگران کرده است، موج سریع و غیرقابل انکار ضعف املائی در سطح دانش آموختگان و کاربران زبان فارسی است. بطوری که دامنه ی آن روز به روز در سطح فارغ التحصیلان گردونه ی آموزش و پرورش گسترش می یابد و به نوعی سواد اجتماعی را تهدید می کند و به شکل یک معضل اجتماعی درآمده است چهره ی سواد عمومی را در جامعه مخدوش می نماید.

از آن جایی که آموزش در تعریفی کلی مداخله برنامه ریزی شده در سمت و سیاق بهبود شرایط فرد و هدایت جریان رشد در تمام زمینه هاست و بهترین وسیله برای تربیت موثر محسوب می شود. لذا می توان این طور بیان داشت که آموزش انتقال تجربه ها ارزش ها و مهارت ها در موقعیت معین پیش بینی شده است که در راستای هدف های رفتاری تربیت قرار می گیرد. (سلیمان پور، ۱۳۸۳). ص ۱۹)

بنابراین فعالیت آموزشی نمودی اجتماعی می یابد و فرد آموزش دیده در جریانات اجتماعی نمود آموزشی اش را متبلور می سازد که متأسفانه معضل ضعف املا در فارغ التحصیلان بیانی آشکار از ضعف آموزشی این ماده درسی دارد.

پژوهنده در این وجیزه ضمن آسیب شناسی این پدیده ی منفی و رو به رشد آموزشی و اجتماعی در بین الگوهای نوین تدریس الگویی را معرفی می نماید تا به متولیان و دست اندرکاران آموزش این ماده مهم آموزشی، الگوی نوین و موثری را برای تقویت املا نویسی معرفی نماید.

بیان مسئله :

ضعف املائی فراگیر در بین فارغ التحصیلان از گردونه آموزش و پرورش نقیصه ای است اجتماعی که گریبان زبان فارسی را می فشارد و ریشه در دوران تحصیل و پشت نیمکت نشینی افراد دارد که باید با همت مضاعف مدرسان این ماده مهم درسی و با نگرش نوین به امر تدریس املا ریشه کن گردد. پر واضح است که آموزش درست املا نویسی از همان سال های ابتدای سوادآموزی سنگ بنای درست و محکمی برای این عنوان درسی است. و گرچه مربیان و معلمان در مقطع ابتدایی سعی و تلاش وافر در آموزش این مهم را به کار می گیرند اما مشکلات و پیچیدگی ها و ظرایف املائی فارسی که در بخش آسیب شناسی به آن خواهیم پرداخت موانع بزرگی را در برابر فراگیران قرار می دهد

پرسش های تحقیق :

پرسش های اصلی پیش رو که تبیین کننده مسئله ی اساسی تحقیق و محرک جوینده برای رسیدن به پاسخ ها هستند را می توان در ۳ پرسش زیر خلاصه کرد .

۱- آیا روش های تدریس سنتی (املائی تقریری) برای رسیدن به حالت مطلوب در یادگیری املائی فارسی کفایت می کند؟

۲- چه روشی می تواند یاریگر معلمان در تقویت آموزش املا فارسی باشد.

۳- روش پیشنهادی در پاسخ به پرسش دوم چگونه می تواند وضعیت فعلی را به وضعیت مطلوب تبدیل کند. در پاسخ به پرسش اول باید به طور خلاصه متذکر شویم که اگر این روش معمول (املائی تقریری) که سال هاست رایج است می توانست مفید باشد پس از اساس و پایه معضل و مشکلی پدید نمی آمد و نوشتن این مقاله نیز امری زاید و بی فایده محسوب می شد و رویارویی با این مشکل خود به طور منطقی و واضح و آشکار پاسخ سوال اول را می دهد که روش سنتی املائی تقریری مطابق با آهنگ رشد و تغییرات زمانی نبوده است و باید هماهنگ با تغییرات اصولی و اساسی در تمام ارکان آموزشی و اجتماعی این روش نیز نمود جدیدی بیابد و نوآوری در آن صورت پذیرد.

در پاسخ به سوال دوم؛ نگارنده پس از مطالعه ی روش های متعدد و تجربه ی عملی چندین ساله در آموزش این ماده ی درسی و با توجه به یافته هایم در جشنواره تدریس برتر زبان فارسی (۱) سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹ که مدرس درس املا فارسی از این کتاب بوده ام^۱؛ الگوی تدریس فراشناخت و تفکر خلاق را در تدریس این ماده ی درسی یکی از بهترین روش ها شناخته ام. و در پاسخ به سوال سوم به طور اجمالی و در حد حوصله ی این مقاله. این الگوی تدریس را به طور تطبیقی در تدریس املا فارسی معرفی خواهم کرد.

- نگارنده در این جشنواره حائز رتبه اول کشوری بوده است^۱

روش تحقیق :

روش تحقیق در این پژوهش توصیفی تحلیلی است و پژوهنده در کنار مطالعات کتابخانه ای با بهره گیری از مشاهدات و تجارب تدریس خود و همکاران مقاطع دبستان و متوسطه اول و دوم شهرستان چالوس و مجتمع آموزشی العین در امارات متحده عربی به تجزیه و تحلیل چالش های تدریس این ماده مهم درسی پرداخته است.

پیشینه تحقیق:

در شناخت و ارائه ی الگوهای نوین تدریس کتاب های ارزنده و مطالب ذی قیمتی و آذین بخش کتاب فروشی ها و کتاب خانه های مدارس است و مقالات متعدد در اینترنت. که غالب موارد به تقریر املا توجه شده است . که از این موارد می توان به مقاله ی ملکوتی . زهرا .املا به روش بارش مغزی در مجله رشد آموزش ابتدایی در بهمن ۸۶ ، شماره ۵ اشاره کرد و همچنین مقاله ی سفید خاکستری سیاه در زنگ املا از جعفریان یسار ، حمید در مجله رشد آموزش ابتدایی ، ش ۲ و رشد معلم ، ش ۶ اسفند ۷۳ .

اکرمی ، احمد نیز در وبلاگ آموزشی خود با عنوان آموزش ابتدایی یعنی بازی شادی کسب تجربه پیشنهادات و روش های جالبی را در پست آموزشی روش های جذاب املا گویی آورده است و همچنین شیوه های آموزش املا از محمدرضا صفا و روش های برای تقویت املا در سایت beytoote.com و مطالب ارزنده ای که در سایت شاپرک مطالعه نمودم و نمونه هایی دیگر که دستگیر این حقیر بودند.

اما متأسفانه غالباً بحث ارزشیابی املا را مطرح نموده اند و از آموزش با الگویی خاص کمتر چیزی یافت می شود.

آسیب شناسی املا فارسی:

برای آسیب شناسی املا فارسی نگرشی اجمالی به الفبای فارسی ظرایف و پیچیدگی های آن لازم است این الفبای ۳۲ حرفه که دارای ۲۹ واج است خصیصه هایی دارد که آن را از دشوارترین الفباهای دنیا نموده است. "سخن گفتن به فارسی برای کسانی که این زبان را از کودکی آموخته اند به ظاهر کار آسانی است اما به همان سادگی که نفس می کشیم با دیگران نیز سخن می گوئیم اما نوشتن به فارسی به این آسانی نیست هنگامی که قلم به دست می گیریم تا چیزی بنویسیم حتی اگر یک نامه ی کوتاه باشد غالباً درنگ می کنیم و با خود می گوئیم "آذوقه درست است یا آذوقه یا خوشنود درست است یا خشنود و یا سپاسگزارم یا سپاسگذارم یا بوالهوس یا بلهوس" (نجفی، ۱۳۷۸). ص ۳.

برخی از این دشواری ها را در املا ی فارسی، می توان با عناوین زیر دسته بندی کرد:

- ۱- حروفی که شکل ملفوظ یکسان و مکتوب متفاوتی دارند.
- در واژگانی مثل (رأس و رعد) - (استطاعت) (زمین - زمین) و ...
- ۲- حروفی که شکل مکتوب یکسان و ملفوظ متفاوتی دارند مانند (و) با سه لفظ مختلف به طور مثال در واژگان (وام- خوب - خورشید) (میل - پری) (مهر - نامه)
- ۳- کاربرد فراوان واژگان دخیل به ویژه عربی که باید همان ساختار عربی نوشته شود . مانند علیه السلام و بوالهوس.

۴- برخی حروف که با گذر زمان از گردونه تلفظ خارج شده اما همچنان در املا ظهور دارد مانند خواهر- خواستن

و (اسماعیلی، ۱۳۸۴). ص ۲۱۲

از سویی روش ارزشیابی درس املا از طریق آزمون های عینی از آن جا که فقط با معلومات عینی سر و کار دارد، تلاش را در جهت تفکر بیشتر در مدرسه عقیم می سازد و نقطه ی مقابل تمرکز فکر و انگیزه تفکر است و تمام این مسائل ضد تعلیم و تربیت است و آزمون های عینی مانع رشد تحقیق، مطالعه ی اندیشمندان و مانع از گوش سپردن به هر چیزی غیر از معلومات عمومی است (گلاسر^۱، ۱۳۸۴). ص ۷۵ .

تعاریف:

آموزش^۲: "آموزش عبارت است از فعالیت هایی که به منظور ایجاد یادگیری در یادگیرنده از آموزگار یا معلم طرح ریزی می شود و بین آموزگار و یک یا چند یادگیرنده به صورت کنش متقابل جریان می یابد. " (سیف، ۱۳۷۴). ص ۱۴.

مجموعه فعالیت هایی که معمولاً منجر به یادگیری می شود این فعالیت ها باید به وسیله یاددهنده و یادگیرنده توأم انجام شود در واقع معلم روش یادگیری را آموزش می دهد نه صرفاً موضوع درسی را. یادگیری^۳: "یادگیری عبارت است از تغییرات نسبتاً ثابت و پایدار که در رفتار بالقوه و بر اثر تجربه حاصل می شود". (سلیمان پور، ۱۳۸۳). ص ۲۱.

تغییر در سطح آگاهی، دانش و اطلاعات اولین سطح تغییر است که بر حسب شرایط فراگیر صورت می گیرد. یادگیری به تغییراتی اطلاق شده است که بر اثر تجربه به دست می آید. البته، این تغییرات نباید با تغییرات ناشی از رشد (بلند شدن قد یا اضافه شدن وزن) با فعالیت های غیر ارادی و فیزیولوژیک و همچنین تغییرات موقت و زودگذر بر اثر محرک هاست اشتباه گرفته شود.

"یادگیری زمانی رخ می دهد که در نتیجه شرایط محیطی تغییرات نسبتاً پایداری در پاسخ به وجود آید و با مشاهده ی رفتار دانش آموز می فهمیم که یادگیری صورت گرفته است یا نه" (کدیور، ۱۳۸۵). ص ۵ .

روش فعال تدریس^۴:

در روش فعال تدریس ویژگی هایی به چشم می خورد که امر آموزش را تعالی می بخشد که به طور خلاصه می توان گفت در روش فعال تدریس، دانش آموزان در تولید مفاهیم شرکت دارند و افراد گروه با هم کار می کنند و به تصحیح اشتباه هم می پردازند و معلم راهنمای یادگیری است و به جای پاسخ مستقیم به پرسش دانش آموزان با پرسش های متعدد از دانش آموزان آن ها را به سوی پاسخ درست هدایت می کند و پرسش ها را به طریقی مطرح می کند که قابل بحث در کلاس باشد و فرصت گفت و گو را ایجاد کند. (سلیمان پور، ۱۳۸۳). ص ۵۲ .

در این روش هدف یادگیری است و دانش آموز به یادگیرنده ای مادام العمر تبدیل می شود و هدف های آموزشی شامل دانستنی های ضروری و کسب مهارت های ضروری و نگرشی فعال است که در کنجکاوی، میل به یادگیری است و به عبارتی دیگر، تربیت انسانی علاقه مند به زندگی، توانا و قادر به حل خلاقانه ی زندگی خواهد بود. (همان، ص ۵۳) .

¹ Glasser

² - instruction (Teaching)

³ - Learning

⁴ - Active Teaching

الگوی تدریس فراشناختی^۱:

فراشناخت بنا به تعریف عبارت است از "آگاهی از نظام شناختی؛ کنترل و هدایت آن در روانشناسی؛ شناخت را با تفکر هم معنی می آورند و شناخت شامل دریافت، پردازش، نگهداری و انتقال اطلاعات است. " در این نظریه فرض بر این است که اگر فرد بتواند از فرایند عملیات شناختی خود آگاهی داشته باشد و از آن چه در حافظه اش می گذرد، مطلع شود می تواند مطلوبترین شکل انتقال اطلاعات را نشان دهد". (سلیمان پور. ۱۳۸۳). (ص ۱۸۳).

" دانش فراشناختی شامل موارد زیر است:

۱- اطلاعات فرد در مورد نظام شناختی خود

۲- اطلاع از هدف و ویژگی های تکلیف

۳- اطلاعات مربوط به راهبردهای تسهیل کننده." (کدیور. ۱۳۸۵). (ص ۱۸۲).

در واقع راهبردهای فراشناختی به همراه راهبردهای شناختی، دو بخش تشکیل دهنده ی راهبردهای یادگیری و تفکرند.

یادگیری به عنوان یکی از هدف های کلی و اساسی فرایند آموزشی و کنش متقابل یادگیری و تدریس مهمترین موضوع مورد مطالعه در روانشناسی تربیتی است در امر آموزش در این الگو راهبردهای شناختی ابزار لازم و ضروری برای یادگیری محتوا و متن درس است و راهبردهای فراشناختی نظارت و جهت خاص را برای استفاده از آن ها فراهم می سازد.

اگر دانش آموز مهارت های اساسی و ضروری فراشناخت را نداشته باشد هر چند مهارت های از راهبردهای شناختی مختلف آموزش ببیند در تشخیص و استفاده از راهبرد در موقعیت خاص خود و نیز لزوم تغییر بعضی از آن ها یادگیرنده ی موفق نخواهد بود (کدیور. ۱۳۸۵). (ص ۱۸۹).

در کتاب های راهنمای معلم در درس املا متأسفانه در بخش روش تدریس پیشنهادی، روش تقریری را معرفی می کند (اسماعیلی ۱۳۸۴). (صص ۷۲-۱۱۶-۱۸۹). که از اساس و پایه روش آموزشی نیست بلکه یک روش ارزشیابی محسوب می شود.

مراحل اجرای عملی مدل فراشناختی در آموزش املا ی فارسی :

الف) مرحله ی آماده سازی: در این مرحله توجه فراگیران را به موضوع اصلی درس جلب می کنیم به طور مثال با اجرای یک نمایش کوتاه با مضمون اهمیت املا از نظر سواد اجتماعی توجه فراگیران را جلب می کنیم (روش نمایشی)

و یا از دانش آموزان می خواهیم که در سطح شهر یا آبادی خود به جستجوی غلط های املائی پرداخته و عکس بگیرند و به عنوان یک فعالیت پیش از تدریس به کلاس بیاورند. (فعالیت عملیاتی)

و یا به یک فعالیت گروهی در کلاس مانند روزنامه دیواری و یا کاردستی با هدف آموزش املا ی فارسی بیندیشند و برای اجرای این کار گروهی ابزار و لوازم تهیه شده را به کلاس درس بیاورند. (فعالیت مقدماتی گروهی).

ب) مرحله ی نظم دهی: در این مرحله مهارت ها و مطالب آموخته شده در مرحله ی آماده سازی را که قبلاً از آن آگاهی نداشته اند در کلاس ارائه نمایند به طور مثال عکس های گرفته شده را در کلاس نمایش دهند و درباره درست نویسی واژگان غلطی که عکس آن را گرفته اند. با هم به مشورت بپردازند و یا افکار ایده های خود را درباره ی ترسیم یک روزنامه دیواری طنز درباره ی چند املایی به نمایش بگذارند به طور مثال رسم شکل قورباغه متحیری که نمی داند قورباغه نوشته می شود یا غورباغه یا قورباغه یا غورباغه و امثال این و یا یک کار عملی با واژگان درس به طور مثال: به کمک ساختن یک مدار و درست کردن کارت هایی با املای درست که در زیر آن ها تکه ای فلز چسبانده شود و قرار گرفتن روی کلید لامپ روشن شود و کارت های املای غلط بدون فلز و در نتیجه خاموش ماندن چراغ و

باعملیاتی کردن محفوظات ساختار ذهنی درستی در ذهن فراگیر آماده یادگیری می شود.

و درواقع طبق قانون فرانشاخت که یادگیری یادگیری است و بر این اساس عدول و خروج از روش سنتی املای تقریری است که یادگیری مهارتی پایداری را به همراه ندارد و با اندک گذر زمان به فراموشی سپرده می شود.

ج) ارزشیابی: در این مرحله نیز ارزشیابی وسیله آموزش قرار می گیرد در ضمن ارزشیابی فراگیر یادگیری اش را تثبیت می کند در این مرحله ابتدا از فراگیران می خواهیم درباره ی فایده ی آموزش املا و اهمیت آن در سطح جامعه اظهار نظر کنند و در واقع با طرح این سوالات درباره ی ارزش های تازه و هدف های روشن جدید آموزش املای فارسی به گفتگوی پیردازیم و پایه های این آموزش را در زندگی روزمره و اهمیت آن را در سطح سواد اجتماعی با کمک فراگیران بیان می کنیم اظهار نظر و پاسخ به این سوالات از ارزش زیادی برخوردار است چرا که زمینه ساز اصلی ظهور تفکر و شناخت فراگیر است و رهیاب به اهداف بلند آموزشی که مادام العمر است روش های نوین و ابتکاری ارزشیابی در این مرحله بسیار حائز اهمیت است یکی از بهترین روش ها در این مرحله از مدل فرانشاخت بازی های تربیتی است.

بازی های تربیتی مکمل سایر روش های تدریس است آموزش از طریق بازی چند حسن دارد در وهله ی نخست دارای پاداش ذاتی است ثانیاً این بازی ها موقعیت های پیچیده ی زندگی را که عناصر آن از زندگی واقعی گرفته شده است به شیوه ای ساده و قابل فهم نمایش دهند و از آنجایی که بازی مشارکت فعال فراگیران را طلب می کند آن ها دچار رخوت و سستی نمی شوند (صفوی، ۱۳۸۵). ص ۱۰۶.

بنابراین با طرح بازی های مختلف ضمن ارزشیابی با روشی ابداعی و متنوع به تثبیت یادگیری فراگیران کمک می کنیم به طور مثال طراحی بازی سینی غلط غلط که در فرصتی معین چند فراگیر در برابر سینی قرار می گیرند و از میان کلماتی که در کارت های مختلف به صورت درست و غلط نوشته شده اند و در هم آشفته در سنی قرار دارند غلط ها را جدا می کنند که هر که غلط بیشتری را جدا کند برنده است.

هجی کردن کلمات در بازی ابتکاری دست به دست دو نفره که هر یک با کوبیدن دست به دست دیگری تک تک حروف کلمات دشوار را هجی می کنند که با تکرار این حروف و ضربه ای که به دست نواخته می شود تا از حافظه ی کوتاه مدت به حافظه بلند مدت انتقال یابد.

روش طناب بازی که فراگیر در هوای آزاد با پریدن و طناب زدن واژگان را هجی کند و با صدای بلند تکرار کند که خود نوعی عملیاتی کردن آموزش و ارزشیابی محسوب می شود.

درست کردن فلش کارت های هم خانواده نیز امری مهم در آموزش املای واژگان دشوار است چرا که با یافتن هم خانواده ی پر کاربرد تر کلمات دشوار به حروف اصلی و بیشتر استفاده شده ی آن پی می بریم که راهکاری برای

یادگیری واژگان دشوار می شود به طور مثال کلمه ضمیم در کنار ضمانت دیگر با زمین اشتباه نمی شود و در ذهن برای همیشه ثبت می گردد و یا تحدید در کنار کلمه ی حد و مرز نیز نمونه ی دیگری است که با تهدید اشتباه نمی گردد و مانند آن .

نتیجه گیری:

نتیجه ی حاصله از مطالب فوق می تواند حاکی از آن باشد که در امر آموزش آنچه که ذی اهمیت است یادگیری فعال و پر انرژی از آموخته هاست و این مهم حتی در دروسی همچون املا ی فارسی که خیلی زمینه ی عملیاتی ندارند نیز صاحب ارزش است و می تواند رهگشای بهتری برای آموزش و فرایند یاددهی و یادگیری باشد. بکارگیری الگوهای فعال تدریس ذخیره ی مناسبی برای آموزش فراهم می کند با این الگوها اکثر هدف های معمول آموزش و هدف های خوب دیگری را برآورد می سازیم و با ترکیب این الگوها می توانیم آموزش، برنامه تحصیلی و دروس را تدوین کنیم (جویس. برویس- بهرنگی، (۱۳۸۴). ص ۵۵) . یکی از بهترین و کارآمدترین الگوهای تدریس، الگوی فراشناخت است که در طی آن فراگیر یادگیری یادگیری را می آموزد و با کاربرد آموخته های خویش در سطح زندگی اجتماعی اش روبرو می شود و با کمی ابتکار می توان با به کارگیری روش های مختلف این الگو را در تمام دروس پیاده کرد و از آن بهره برد.

پیشنهادات:

پر واضح است که یادگیری و به کارگیری عملیاتی الگوهای نوین و فعال تدریس و فاصله گرفتن از روش های معمول و سنتی در امر آموزش از اهمیت ویژه ای برخوردار است. و تحقیقاتی با ساختار عملیاتی و کاربرد الگوهای تدریس می تواند به بکارگیری این الگوها در تدریس عملی کمک کند. برگزاری دوره های تخصصی در رشته های مختلف آموزشی و استفاده از روش های مبتکرانه ی رتبه های برتر تدریس در جشنواره ها می تواند رهگشای خوبی برای بالا بردن سطح کیفی آموزش و رسیدن به استاندارد جهانی باشد.

راه اندازی درست و اصولی مدارس هوشمند و بالا بردن سواد اجتماعی مربیان و دانش آموزان بهره مندی از شبکه جهانی اینترنت و استفاده از تجارب مدارس موفق جهانی می تواند رهگشای بسیاری از کوره راه های آموزشی ما باشد و ما را از این دست و پا زدن بی هدف و بی نتیجه نجات بخشد.

خدایا چنان کن سرانجام کار تو خشنود باشی و ما رستگار

فهرست منابع و مآخذ:

اسماعیلی، محسن- عزتی پرور، احمد- اکبری، فریدون، عمرانی، غلامرضا- ۱۳۸۴- راهنمای تدریس زبان فارسی (۳ و ۱)- تهران- شرکت چاپ و نشر کتاب های درسی ایران، چاپ چهارم
جویس بروس - مارشا ویل و امیلی گالمون (مولفین). بهرنگی، محمدرضا (ترجمه) - ۱۳۸۴- انتشارات کمال تربیت.

سلیمان پور. جواد. ۱۳۸۳. مهارت های تدریس نوین، تهران، انتشارات احسن، چاپ دوم.

- سیف، علی اکبر- ۱۳۷۴- روانشناسی تربیتی، تهران، انتشارات آگاه، چاپ دهم.
- کدیور، پروین - ۱۳۸۵- روانشناسی تربیتی، تهران، انتشارات سمت، چاپ دهم.
- گلاسر، ویلیام- ساده حمزه (مترجم)- ۱۳۸۴- مدارس بدون شکست. تهران- انتشارات رشد.
- صفوی. امان الله - ۱۳۸۵- کلیات روش ها و فنون تدریس، تهران، چاپ و نشر کتاب های درسی ایران.
- نجفی، ابوالحسن- ۱۳۷۸- غلط ننویسیم، تهران، مرکز نشر دانشگاهی، چاپ نهم

